

.....

IN MEMORIAM

.....

NIKOLA MILOŠEVIĆ (mala skica za portret velikog mislioca)

Čuveni Hemingvejev roman “Za kim zvona zvone” počinje poznatim stihovim Džona Dona: “Ni jedan čovek nije ostrvo, sam za sebe celina, svaki je čovek deo Kontinenta, deo Zemlje... i zato ne pitaj nikad za kim zvona zvone, ona zvone za Tobom”. Na ove stihove podsetila nas je, nažalost, i smrt istaknutog srpskog akademika Nikole Miloševića (1929-2007), profesora Univerziteta, filozofa, sociologa, antropologa, psihologa, parapsihologa (održao je, što je malo poznato, na ovu temu dva predavanja na Kolarčevom narodnom univerzitetu), esejiste, polemičara, književnika i političara, a nadasve velikog i dobrog čoveka. Zvona koja su označila njegovu smrt zvonila su i za sve nas. Za one koji su ga voleli, saradivali i družili se sa njim, ova zvona bila su znak da je sa njim umro i jedan deo njih samih. Za one druge, to je bilo zvono opomene koje je odzvanjalo iz njegovog velikog i višeznačnog dela (objavio je preko 20 knjiga i 3 romana), opomene na najviše ljudske vrednosti: poštenje, skromnost, saosećajnost, blagonaklonost, toleranciju, patriotizam, težnju ka istini, privrežnost demokratiji i nemirenje sa nepravdama silnika. Zalagao se za ove vrednosti čitavog svog života, nesebično, dosledno i često na sopstvenu štetu.

Po snazi misli, dubini i sveobuhvatnosti zapažanja i njihovoj logičkoj ubedljivosti, po retkoj sposobnosti da i najveće istine iskaže na jednostavan i razumljiv način (što je svojstveno samo najvećim umovima), nije mu bilo ravnog na našim prostorima. Po tome se može uporediti sa jednim od najvećih antičkih mislilaca i filozofa – Sokratom. Sokrat (470-399. p.n.e), jedan od najvećih umova antičkog sveta, za koga je proročica Pitija jednom rekla da je od svih ljudi najmudriji, osuđen je na smrt zbog nepoštovanja bogova i kvarenja omladine. To je poslužilo njegovom učeniku Platonu kao argument za tvrdnju da pravo nije prava i ozbiljna nauka, kada je u zakonito sprovedenom sudskom postupku osuđen na smrt najveći um toga vremena zbog navodnog “kvarenja omladine”. Sličnost između ova dva velika, iako vremenski udaljena, mislioca, ispoljava se na neobičan način i u različitim vidovima: u njihovom intelektu, karakternim osobinama, političkom opredeljenju i u sudbini.

1. Po karakteru, Sokrat je bio krajnje skroman i jednostavan čovek, koji je sve što prevazilazi podmirivanje osnovnih životnih potreba smatrao nepotrebnim luksuzom. Šetajući gradskom tržnicom često je znao da kaže: “Koliko mnogo stvari mi je nepotrebno”. Ista takva osobina, jednostavnost i odmerenost, krasila je i Nikolu Miloševića. Nije imao ni luksuzna kola, ni telohranitelje, ni strane donacije i stipendije, ali je imao porodicu, skroman stan, knjige i prijatelje i to mu je bilo dovoljno da bi bio bogatiji od mnogih koji su se dičili ovim materijalnim simbolima.

2. Po izuzetnom intelektu, Sokrat je besumnje bio jedan od najvećih mislilaca svog vremena. Antički hroničari svedoče da je snaga njegove misli i argumenata bila toliko velika i delotvorna da bi se mogao napraviti dugačak spisak ljudi koji su promenili svoje stavove pod njegovim uticajem. Zato mu je za vreme vladavine trideset tirana (na čelu sa Kritijom) bilo zabranjeno da podučava veštinu govora. Slična ubojitost logičkog rasuđivanja i snaga argumenata krasila je i misao i govorničku veštinu Nikole Miloševića, u kojoj teško da je imao premca. To lepo pokazuje slučaj zabrane njegove emisije na “Studiju B”, koja je emitovana pod nazivom “Da i ne”. U pitanju je bio dijalog između novinara Dragoljuba Žarkovića i Nikole Miloševića na neku od aktuelnih tema, ali je emisija, koja je bila veoma gledana i uticajna, bila zabranjena po nalogu vrha Demokratske stranke, jer je u njoj kritikovana i politika ove stranke.

Nikola Milošević je objavio preko dvadeset knjiga iz oblasti filozofije, književne teorije, psihologije i sociologije i tri romana. Sa lako razbarušenom, sedom kosom, odmerenog i uzvišenog držanja, umnog i prodornog pogleda, lucidan i pronicljiv, Nikola Milošević je pre svega svojim obimnim i svestranim filozofskim i književnim delom, kao i svojom pojavom i svojim ličnim i političkim nastupom, zračio filozofskom mirnoćom i superiornošću kojima nije bilo ravna u našem vremenu. Zbog toga je, slično Sokratu, i zaslužio epitet jednog od najumnijih ljudi koje smo imali.

3. Po svom političkom ubedenju, Sokrat je bio nepokolebljivo i dosledno odan demokratskom uređenju države. Ovakvo demokratsko opredeljenje proizlazi i iz celokupnog životnog angažovanja Nikole Miloševića. Njegov kritički odnos prema boljševičkoj teoriji i praksi bio je toliko čvrst i dosledan da ga je pratio tokom čitavog njegovog života. Od učešća u studentskoj pobuni 1968. godine, do angažovanja u svim opozicionim dešavanjima do danas (“Od Broza do DOS-a”, kako glasi naziv njegove poslednje objavljene knjige). Zbog toga je Jurij Andropov, bivši prvi čovek Sovjetskog Saveza, uputio ondašnjem partijskom

vrhu Srbije zahtev da se on otera sa fakulteta i uhapsi. Bio je jedan od najdoslednijih kritičara režima Slobodana Miloševića i jedan od retkih opozicionara koji se sa njim nikada nije ni sreo ni rukovao. Ovu borbu vodio je o sopstvenom trošku i na sopstvenu štetu, bez telohranitelja i bez utočišta i potpore u Budimpešti ili Podgorici, za razliku od mnogih opozicionara i kasnijih “reformatora” na vlasti. Za najmoćnijeg čoveka tadašnje srpske vlasti, Miloševićevu suprugu Mirjanu Marković, inače profesora Univerziteta, usudio se da tvrdi da nema nikakvih naučnih radova, zbog čega je ona tražila od svoga muža njegovu likvidaciju. Srećom, bio je to jedan od retkih trenutaka u kojima Milošević nije podlegao pritiscima svoje supruge, uz obrazloženje da je u pitanju ugledni univerzitetski profesor i da bi to moglo dovesti do studentskih nemira. Njegova principijelna kritika i razobličavanje ovog režima, u kojem je jedan bračni par u svojevrsnom “ludilu udvoje” bio neograničeni gospodar Srbije, sastojali su se u tome da se pokaže da je višestranački sistem za ove vlastodršce samo privid i paravan, iza kojeg sprovode svoju ličnu političku volju i donose sve ključne političke odluke. Ovu nepokolebljivu doslednost, čak i na svoju sopstvenu štetu, ispoljio je i u kasnijem kritičkom odnosu prema novom DOS-ovom poretku nakon pada Miloševićevog režima 2000. godine, kada je bio jedan od retkih koji je imao hrabrosti da tvrdi da sa padom Slobodana Miloševića nije pao i njegov nedemokratski način upravljanja.

On se usudio da ospori opšteprihvaćeni stav (i unutar zemlje i od strane političkih predvodnika Zapada) da DOS-ov poredak predstavlja odlučan raskid sa prethodnim Miloševićevim političkim sistemom, uz argument da se ovakva ocena zasniva samo na ideološkom kriterijumu (promeni ideologije), a ne na stvarnom kriterijumu, koji jedino može biti merodavan za ovu ocenu – a to je postojanje monopola političkog odlučivanja. Ako takav monopol i dalje postoji, sistem ostaje nedemokratski i promena njegove ideologije (makoliko ona zvučila napredno i “reformski”) ne menja ništa u suštini. Zbog toga je, po njegovom uverenju, DOS-ov poredak, i Zoran Đinđić, koji mu je bio na čelu, zaista raskrstio sa nacionalističkom ideologijom Miloševićevog vremena, ali nije raskrstio i sa institucijom političkog monopola, koja je bila temelj tog režima. Naprotiv, jedan politički monopol zamenio je drugim - svojim sopstvenim. Zbog svojih nepopularnih stavova, koje se nije libio da javno iznese, da je Zoran Đinđić svoju državu i svoju stranku smatrao nekom vrstom preduzeća, a politiku jednom vrstom trgovine, u skladu sa čim je i razvio svoj “čuveni” makijavelistički kreda da “onaj ko hoće moral u politici neka ide u crkvu”, bio je napadan, omalovažavan i skrajnut iz političkog života. Tako je moguće objasniti svojevrsni paradoks: da onaj ko se od prvog do poslednjeg dana dosledno borio protiv bra-

čnog para Milošević i njegovog političkog poretka u ime onih istih liberalnih i evropskih vrednosti u koje se zaklinjala i nova DOS-ova vlast, bude stavljen na crnu listu te iste nove vlasti.

Razmatrajući pitanje pluralizama kao jednog od preduslova demokratije, on je u svom govoru u Narodnoj skupštini, povodom izmena i dopuna Zakona o privatizaciji, izneo uverenje da taj zakon dopušta da svako ko ima novca može da kupi bukvalno sve, čak i kad je to protivno nacionalnim i državnim interesima zemlje, i zaključio da to dovodi do toga da naši elektronski mediji u suštini sprovode političko jednoulmlje, pod maskom političkog pluralizma. Tako je, po njemu, stvorena paradoksalna situacija prvog reda: da imamo državu u kojoj postoje pretpostavke višestranačkog sistema, ali da u našim javnim glasilima umesto političkog pluralizma vlada medijsko jednoulmlje.

4. Što se tiče same sudbine Nikole Miloševića, može se reći da i ona umnogome podseća na sudbinu slavnog grčkog filozofa. Kao što je poznato, Sokrat je bio optužen za nepoštovanje bogova i kvarenje omladine i u zakonito sprovedenom sudskom postupku osuđen na smrt i pogubljen (prisiljen da popije otrov od kukute u atinskoj tamnici). Slična sudbina zadesila je i Nikolu Miloševića, samo što je umesto fizičke, u pitanju bila “politička” smrt. Od strane mondijalističkih centara moći bio je optužen za “kvarenje naroda” kao srpski nacionalista (iako je bio samo srpski liberal, patriota liberalnih opredeljenja) i kao protivnik evropskih vrednosti (mada je bio samo dosledni demokrata koji se usudio da tvrdi da demokratija nije uvek sve ono što dolazi sa Zapada). Zbog ovih optužbi nije bio fizički likvidiran, ali je bio politički i društveno eliminisan i marginalizovan i to, za razliku od Sokrata, bez bilo kakvog procesa i suđenja.

Primeri za njegovu političku “smrt” ima mnogo, a najilustrativniji dolaze sa državne televizije, kao najvećeg i najuticajnijeg medija. Novinar RTS-a izveštava sa konferencije za štampu na kojoj Nikola Milošević, kao predsednik žirija, objavljuje odluku o dodeli naše najprestižnije književne nagrade, “*Ninove nagrade*”, ali se u izveštaju ne pominje njegovo ime, a na ekranu su mogle da se vide samo njegove cipele. Slično se dešava i nakon pada Miloševićevog režima. Kada on kao predsednik nekog drugog žirija, na drugoj konferenciji za štampu, objavljuje odluku žirija o nagradama, izveštač ne samo što ne pominje njegovo ime, već ne pokazuje ni njegove cipele. Slično se dešava i u novinama. U dnevnom listu *Danas* objavljen je napis posvećen godišnjici Katedre za opštu književnost i teoriju književnosti Filološkog fakulteta u Beogradu, u kojem se nabrajaju imena nastavnika koji su se na toj katedri kao predavači istakli. Međutim, imena Nikole Miloševića nema, iako je na toj katedri predavao punih 40 godina, a po odlasku u penziju još 9

godina; iako je jedini nastavnik sa te katedre koji je na osnovu objavljenih radova iz zvanja asistenta direktno izabran u zvanje redovnog profesora, a zatim, iako na to formalnopravno nije bio obavezan, odbranio doktorsku disertaciju sa najvišim ocenama; i, na kraju, iako je objavio preko 20 teorijskih knjiga, odnosno više nego bilo koji drugi nastavnik sa katedre čiji se jubilej obeležava. Time je potvrđeno da u uglednom glasilu koje se zalaže za evropske vrednosti, gde svakako spada i tolerancija, te tolerancije nema, i da cenzuri, koja se u ovom slučaju *de facto* sprovodi, smetaju ne samo gledišta neistomišljenika, već i njihova imena.

On je dobro shvatao usud istorijske sudbine – da jedna mala, bombardovanjem NATO-pakta i vladavinom Slobodana Miloševića, ruini-rana država mora da kleči pred svetskim moćnicima, ali to po njemu nikada nije značilo da zbog toga mora i da puži, pa je i po tom osnovu izlagao kritici spoljnopolitičke poteze DOS-ove vlasti, koji su, po njemu, svi bili u znaku ovakvog puzanja. Zbog toga je takođe bio anatemisan kao srpski nacionalista i protivnik naprednih evropskih vrednosti, ignorisan i izopšten iz političkog života.

Ideološka eliminacija Nikole Miloševića od strane vladajućih mondijalistički nastrojenih centara moći imala je sve odlike javnog obračunavanja koje su korišćene i u Miloševićevo vreme, a koja spadaju u arsenal totalitarnih političkih stranaka i sistema. Umesto dijaloga, oduzimanje prava na javnu reč, uvrede i nasilničke mere svake vrste. Tako su ga prilikom jednog ulaska u Narodnu skupštinu dočekali horski povici: “Matora svinjo”. Nesuđenu promociju knjige *Zoran Đinđić u mreži mafije*, na kojoj je trebalo da govori kao recenzent, prekinuli su mladi pripadnici nekih mondijalističkih stranaka, mladi bojovnici za stvar evropske Srbije, povcima da je ustaša i najveće zlo u Srbiji. (Ironija da je jedan od najdoslednijih srpskih patriota, provereno liberalnog i demokratskog opredeljenja, proglašen za ustašu prevazilazi moć zdravog razuma i može da se shvati samo kao politički paradoks, kakvim život često obiluje.) Na njegovo pitanje da li su čitali njegove knjige da bi mogli tako da govore, odgovaraju mu da to nije potrebno, jer se dobro zna ko je on. Sutradan se na vratima njegovog stana pojavio ogroman natpis ispisan auto-lakom: “Idiot”. I što je još simptomatičnije, za ovakvo nasilničko ponašanje akteri dobijaju podršku i nekih poznatih političkih ličnosti. Sa časnim izuzetkom Udruženja književnika Srbije, podršku mu ne pružaju, jer čute, ni Akademija nauka (čiji je redovni član), ni Srpsko filozofsko društvo (kome pripada od osnivanja i čiji je predsednik jedno vreme bio), ni Odsek za svetsku književnost Filološkog fakulteta (na kome je predavao punih 40 godina), ni Vlada, ni televizija, ni nevladine i druge organizacije. Tako se pokazalo, kao i u primeru So-

krata, da je njegov nepokolebljivi karakter zapravo bio njegova sudbina. A od sudbine se, kao što je poznato, ne može pobeći.

5. Interesantna je sudbina trojice Atinjana, koji su, vođeni zavješću, netrpeljivošću i osvetoljubljem, protiv Sokrata podneli tužbu zbog navodnog nepoštovanja bogova i kvarenja omladine (Meleta, Anita i Likona). Vrlo brzo su se Atinjani pokajali zbog onog što su učinili Sokratu, pa se njihova nelagodnost pretvorila u neizdrživi osećaj kolektivne krivice. Melet, glavni tužilac na procesu Sokratu, upravo zbog ove uloge bio je i sam okrivljen i pogubljen, a druga dvojica (Anit i Likon) doživotno su prognani iz države. Ostaje da se nadamo da će sličan osećaj kolektivne krivice kad je reč o Nikoli Miloševiću preovladati i u državi kojoj je on i dušom i srcem pripadao i da bi ta promena mogla da označi početak njenog duhovnog i istorijskog preporoda. Do tada, jedno se može smatrati sigurnim. Za njega važi ono isto što je za slavnog komediografa Molijera napisano na ploči istaknutoj na zidu Francuske akademije nauka (u koju Molijer nikada nije primljen): “Njegovoj slavi ne nedostaje ništa. Našoj, nedostaje on”.

Na kraju, ova mala skica za portret velikog mislioca i čoveka Nikole Miloševića mogla bi da se zaokruži istorijskom analogijom. Vrline koje su ga krasile bile su toliko velike, mnogobrojne i nesporne, da se upravo na njega može odnositi čuvena rečenica koju je izgovorio veliki starogrčki mudrac Diogen kada su ga, podsmevajući mu se, pitali zašto usred dana šeta gradom sa upaljenom svećom. “Tražim čoveka”, odgovorio im je. Taj čovek upravo bi mogao da bude Nikola Milošević.

Dorđe Lazin